

100
Raimon
Panikkar

Lectures Fons Raimon Panikkar **Any Raimon Panikkar 2018**

Biblioteca Barri Vell

L'iniciàtic viatge a l'Índia

a càrrec de
Neus Crous Costa
professora i investigadora
de la Facultat de Turisme (UdG)
dimecres 20 de juny de 2018

L'INICIÀTIC VIATGE A L'ÍNDIA

El text es presenta com una breu revisió bibliogràfica en relació a com els viatgers han presentat l'Índia a Europa des de l'època renaixentista-moderna fins a mitjans del segle XX. Es posa especial èmfasi en el període comprès entre finals del segle XIX i principis del segle XX, en el qual hi ha un canvi important de mentalitat, encapçalat per intel·lectuals com Mircea Eliade, molt presents en el Fons Panikkar.

1. Introducció

Des de l'antiguitat i fins l'Edat Mitjana l'Índia fou un territori (una percepció) relativament pròxima a Europa: conquestes d'Alexandre el gran, representació de *mudres* en les pintures romàniques, el concepte de monestir, etc.

A partir de finals del s. XV i, sobretot, XVI la Ruta de la Seda queda interrompuda, la qual cosa farà que aquest país cada vegada s'allunyi més de la mentalitat europea, tendència que s'acusarà a l'Era Moderna, especialment amb la Il·lustració i les Revolucions Científica i Industrial.

Serà al segle XIX (potser ja a finals del s. XVIII) quan Europa començarà a redescobrir intel·lectualment i espiritual l'Índia. És en aquest primer contacte profund on cal situar Eliade, Jung i Hesse, els quals Panikkar recollirà en el seu fons bibliogràfic. Igual que ells, farà un exercici per a distanciar-se de l'exotisme i entrar en contacte amb l'essència profunda del país.

Amb tot, aquest redescobriment conviurà amb els estereotips creats en els segles anteriors (que desembocaran en que Said anomenarà Orientalisme), encara molt presents avui dia, entre d'altres, en la promoció i els productes turístics.

2. Edat Moderna i Renaixement

Cronologia feta a partir del llibre *Travel and Ethnology in the Renaissance: South India through European Eyes, 1250-1625* de Joan-Pau Rubiés (Biblioteca UdG – Barri Vell: 954”12/16”RUB).

Marco Polo és possiblement el viatger del segle XV més ben situat culturalment per fer un retrat realista de l'Orient. Contemporàniament a ell, i després, esdevé comú que els cronistes de l'Índia es basin en descripcions d'altres (*armchair cosmographer* i els antiquaris). És comú, com també fa Marco Polo, utilitzar com a font els clàssics grecoromans. A partir del s. XVI fins i tot aquells que en tenien una experiència directa del territori es veuran immersos en un procés de transformar l'alteritat en un conjunt de narratives. Altres, com Montecorvino, estaran més predisposats a «trobar unicorns».

Molts dels viatgers són mercaders, cosa que clarament influencia allò que capta la seva atenció i les informacions que recullen. Les informacions sovint es barrejaran amb mites i llegendes.

Més endavant, Ludovico Varthema de Bolonia és un dels que desenvolupa el que esdevindria la literatura de viatges en els pròxims segles, contribuint a fer aparèixer el «viatger curiós»: aquell que no és primerament un mercader, ni un ambaixador, ni un espia, ni un conqueridor, ni un mercenari, ni un peregrí o un missioner, sinó un personatge independent que desitja conèixer altres terres i gents i recontar-les a la seva comunitat d'origen. Una de les estratègies que adoptarà aquest viatger és la de traduir allò que observa a les seves estructures mentals cristianes.

Aproximadament paral·lela a aquesta figura, trobem la de l'artista Jorg Breu. Ell, i d'altres de l'època, traduiran els relats dels viatgers en art gràfic: per primera vegada les divinitats hindús es representen com el dimoni cristià (desapareix el fons d'intent de comprensió). Aquesta assimilació bàsica passarà no només a la iconografia de l'art, sinó també a les prèdiques de les parròquies.

Pel que fa als missioners: en general es tracta de persones sense experiència. Destaca la figura de Francesc Xavier, que aprèn la llengua nativa amb la voluntat de guanyar-se a les elits intel·lectuals: no es pot confiar en l'assumpció que les llengües i els costums europeus es convertiren en un terreny comú. Cal conèixer els costums dels locals per a poder-los convertir.

És al segle XVII quan els viatgers començaran a atrevir-se a parlar de les religions no-cristianes en els seus relats. Prefigurant el moviment romàntic, inclouran descripcions i interpretacions d'allò que veuen, experimenten o d'allò que tenen coneixement.

Per exemple: Della Valle humanitza *l'exòtic altre*: «(...) stands as a proof for this attitude, but the example of a sati from Ikkeri in Karnataka is perhaps even more than just the stereotyped horror and compassion of the traditional European accounts. Thus breaking with a literary tradition which went back to the fourteenth century, he individualised her experience, recorded her words, and then composed her a few sonets» (p.357). Busca, per tant, una qualitat humana positiva i universal darrera les aparents diferències culturals, demostrant un notable coratge intel·lectual.

3. Els segles. XIX i principis del XX

Hermann Hesse (1911)

Fill de missioners. Retorna on havien estat els seus pares. Hi buscarà l'Índia dels relats del seu avi, però no la trobarà (parla també de l'impacte de l'home blanc sobre la societat – esclavitud – i de l'impacte que l'home blanc mai podrà tenir sobre la selva). Hi va pel convenciment que l'esperit europeu està en declivi i li cal beure de les fonts asiàtiques.

En realitat el seu viatge discorre per Indonèsia: Penang, Singapur, Sumatra, Borneo y Burma. Sri Lanka.

En la primera edició del llibre *De la Índia* reconeix que no s'ha pogut trobar amb cap alliberament interior, ni tampoc amb aquesta (imatge) de l'Índia.

Recull en el seu diari sobretot observacions sobre la vegetació i el clima, i el comportament de persones concretes. Les incomoditats dels tròpics per als Europeus.

D'entrada fa, publica, una narració molt despullada d'experiència profunda, però després ho anirà transformant. – Li cal maduració del que ha vist i, probablement, ampliar el que ha anat veient amb el que es publica a Alemanya/Suïssa.

Per aquest desig de regeneració publicarà Siddharta (1922). Narració-meditació (poema). Búsqueda de Siddhartha Gautama per arribar a la saviesa (Unitat). – Que, de fet, justament comença com un viatge iniciàtic.

Mircea Eliade (1928 ~1930)

Es diu en *El sagrat i el profà* sobre els pobles primitius: Eliade té la voluntat de superar els mites antropològics del segle XIX. Així, emprèn el viatge a l'Índia com a part de la seva educació universitària: estudia a la Universitat de Calcuta, esponsoritzat pel Maharaja de Kassimbazar. Estudiava sobre Dasgupta (D. al seu diari). Va estudiar sànscrit i filosofia amb ell. En una pàgina del diari diu que deixa la seva estimada a Romania i que, amb tot, sempre va saber que emprendria aquest viatge sol.

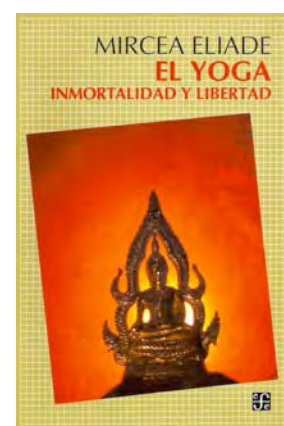
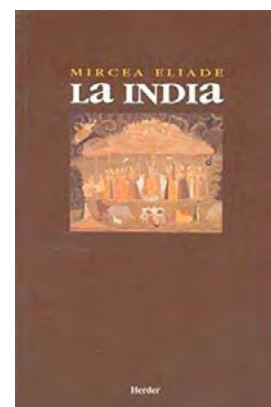
Publica el seu diari anys més tard, quan «ja no és el mateix que el va escriure» i per tant és «segur» fer-ho. El publica amb diverses pàgines omeses, per no avorrir al lector (i una certa censura en deferència a persones encara vives?).

Viu en una pensió a la zona anglo-índia. Al principi fa retrats gairebé costumistes d'aquesta societat. Parla dels seus progressos en l'estudi del Bengalí i del Pali, i dels seus estudis sobre filosofia Índia en general. També de la seva frustració per no poder-se concentrar suficientment i voler escriure novel·les, etc.

Durant un temps viu amb D.: fins que després d'un *affair* amb la seva filla (del qual neix la novel·la Maitreyi) fa un retir a l'Himàlaia – cap a 1930.

Quan torna, el seu diari se centra en les revoltes per la independència. Com esclaten les revoltes, sobretot les islam-hindús, atacades per la policia. Diferències entre zones d'on ell pot tenir notícia.

Distanciament profund-interior amb els companys de la mateixa residència, però això sembla que li permet «sortir més» i tenir relacions amb una de les noies, que considera planament «tonta».

Obté el doctorat el 1933 amb una tesi sobre pràctiques del *Yoga*. Més tard ell mateix diria que li serviria per entendre l'espiritualitat romana des d'una altra perspectiva.

Carl Gustav Jung (1937)

Potser és el que abans d'anar a l'Índia havia viatjat més fora d'Europa: Estats Units, Àfrica. En la publicació de les seves memòries sempre sembla que hi ha alguna cosa interior que el cridava en aquell moment a cadascun d'aquests llocs.

L'Índia ocupa relativament molt poques pàgines d'aquesta autobiografia.

Curiosament, malgrat aquests viatges previs, diu que l'Índia és on se sent per primera vegada sota la influència directa d'una altra cultura (a Àfrica el principal inconvenient havia estat la llengua). La filosofia hindú serà la que li donarà pistes importants per a entendre l'inconscient i desenvolupar la seva teoria - Atman. Evita, conscientment i voluntària, la teoria amb alguns bramans (...). Abans d'això, un altre dels elements als que dedicarà extensiu temps d'estudi.

Potser un dels llibres on es veu millor aquesta reflexió és a *Obra Completa 10: Civilización en Transición*.

Coincidències entre aquests autors

Necessitat de regeneració europea a través d'Àsia: l'espiritualitat i la filosofia (encarnades, vives, que impregnen totes les esferes de la vida), la forma de vida.

Aquestes idees bàsiques (que formen la base del que importen a Europa), filtraran o coincidirán amb el que en portarà Panikkar.

4. La crònica del primer viatge de Panikkar

Primer viatge a l'Índia: 1954 com a missioner de l'Opus. (Bielawski: pels hindús sempre va ser vist com un *father* i això li va tancar portes acadèmiques en una Índia acabada d'independitzar). Es recull en el llibre *La India. Gente, Cultura y Creencias* (Ed. Rialp. Madrid: 1960)

Bielawski proposa una triple hipòtesi del perquè va a l'Índia

- En part: càstig (llibre sobre la Verge Maria de Guittón: en fa el pròleg i la publicació no és de l'agrad del cardenal Àngel Segura)
- Tensions amb Escrivà de Balaguer: cal allunyar a Panikkar no només d'Espanya, sinó també d'Europa
- Altres: Panikkar buscava el seu camí i volia anar a l'Índia (família) – El pare mor poc abans.

Pel títol: no és un llibre de viatges a l'ús, sinó que el que pretén és descriure una societat que l'ha impressionat a una societat que viu tancada en ella mateixa: «mas no se rasque las

vestiduras ningún lector español antes de pensar si sabe él contestar en qué caracteres se escribe el bengalí y en qué caracteres el tamil, dos lenguas habladas cada una de ellas por mayor número de personas que habitantes tiene España. Desde luego no se escriben en caracteres “indios” (como el hindi o el sánscrito)» (p. 16).

El llibre és un exercici sociològic – antropològic. Mirada personal, no re-produueix el que d'altres havien portat. Probablement res del que diu era desconegut en superfície. Però ell posa la manera de ser «índia» en valor i la dota de profunditat. Situació i reptes de l'Índia actual (mitjans de la dècada de 1950).

Malgrat que hi va en qualitat de sacerdot catòlic, Panikkar és conscient de les limitacions de les missions:

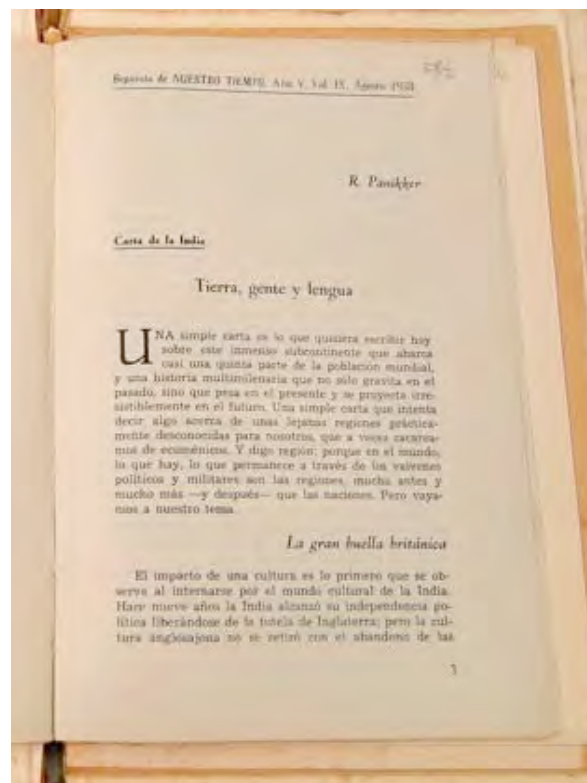
«En efecto, ¿podemos pensar que un sacerdote que se presente con sus zapatos extraños a la gente del campo, su sotana extranjera, sus modales de educación y su formación europea, puede encontrar acogida entre los millones de campesinos que lo que desean es una justicia, una justicia comestible, palpable y al mismo nivel de su vida telúrica y campestre? Mas no todo es cuestión de adaptación externa. Si la solución de justicia tiene que ser efectiva, eficaz, vital, no puede estar desconectada de las tradiciones vivas y religiosas de la tierra, no puede simplemente ignorar y mucho menos vilipendiar la sacra religión de los antepasados y de la tierra; tiene que surgir de las raíces mismas de la vida india y contar con las profundidades telúricas de las capas inconscientes, de las iletradas -pero aún sabias – poblaciones rurales.» (p. 47-48).

Adoptar el cristianisme (com han fet moltes persones a Àsia amb el nestorianisme, etc.) és una qüestió de meditació personal.

Es pot dir que també li serveixi per desenvolupar, per contrast, algunes coses de les que ja havia començat a parlar abans? Per exemple (i sobretot?) la desacralització, més que no pas secularització, de la cultura occidental.

Li serveix per fer una mena de crítica (a Occident) a través de la comparació. Però també: «Finalmente, no se infiera del título de este apartado que el Occidente sólo ha aportado a la India valores negativos, pecaminosos. La India tiene – y esto me ha servido más de una vez como *test* de la autenticidad de mi interlocutor – un profundo deber de gratitud no sólo a Europa, sino particularmente a Inglaterra. No reconocerlo sería negar la evidencia y prueba de algo más que ceguera mental. Lo que ocurre en estas líneas mías es que no son las de un corresponsal político, ni las de un estudiante de Historia.» (p. 76) [Títol de l'apartat: V. La antinomia filosófica/El pecado cultural de Occidente].

És remarcable que en el capítol final (El despertar de Asia) subratlla molt clarament l'esbiaix de l'Orientalisme i el canvi de paradigma que en aquests moments ja és innegable: «[Asia/Índia] Ya no es aquel mundo meramente pasivo del que todavía hablan las

geografías y las historias europeas.» (p.135).

5. Alguns viatges a l'Índia des de Panikkar fins avui

Merament com a apunt, recordar que des de mitjans del s.XX fins als nostres dies hi ha hagut remarcables rutes i intercanvis amb el subcontinent índi que han aportat idees noves a Europa i, en general, a “Occident”.

Hippie Trail

Recorria Euràsia, aproximadament des de Londres fins a Benarès, Goa, Sri Lanka i/o Bangkok, amb nombroses parades al llarg del recorregut. Funciona sobretot en les dècades dels anys 1960 i 1970: després de la Segona Guerra Mundial i abans de l'inici de les guerres contemporànies al Pròxim Orient i l'Orient Mitjà.

A través d'aquest arriben de forma més o menys popular idees com el pacifisme de Gandhi, les pràctiques de meditació i les anomenades genèricament «filosofies orientals», i també drogues.

Raga Rock

Un dels estils tradicionals de música hindú va tenir, durant un temps, influència en alguns dels músics de rock més destacats d'Europa i Amèrica del Nord. És per exemple el cas de Jimmy Hendrix, que coneix al músic Shankar quan aquest viatja als Estats Units.

És també molt coneguda l'estança de The Beatles a l'*ashram* de Rishikesh el 1968 (amb Maharishi Mahesh Yogi). A banda dels problemes sorgits en aquest episodi, es reconeix popularment com un dels més fructífers, positivament parlant, de la banda. Actualment encara es pot veure com aquest *ashram* es promociona esgrimint l'estada dels Beatles (TripAdvisor).

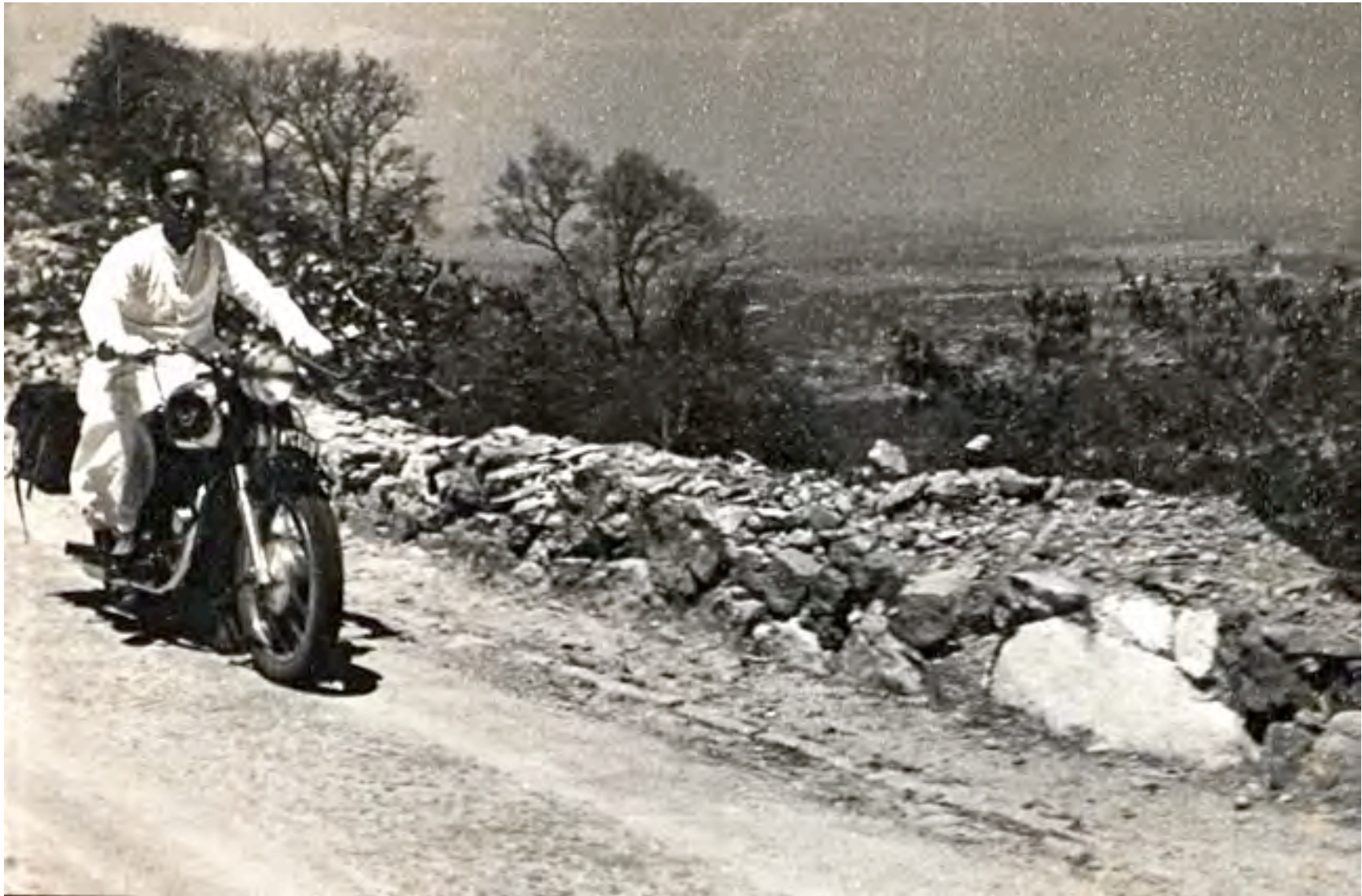
1. Viatge contemporani

Encara es manté la fama de «viatge iniciàtic»: el viatge a l'Índia et canvia. En tot cas, si veus l'Índia «autèntica».

Les telecomunicacions, els transports i l'augment dels fluxos turístics internacionals, lluny d'haver eradicat els estereotips i prejudicis, sembla que els generalitzen o que els continuen reproduint sota la forma d'un (sovint) pretès exotisme.

La pregunta que pot quedar ara és per què, en general, encara quan viatgem prevalen els estereotips a l'observació. Possiblement perquè són una pauta més senzilla de llegir. L'altra exigeix esforç d'anàlisi individual: haver de considerar l'altre com un individu («reconèixer un no-jo») amb un *background* diferent, però que s'enfronta a situacions vitals/existencials bàsicament idèntiques.

Raimundo Pániker, sacerdot de l'Opus Dei, amb sotana blanca i en moto —que la seva mare li havia regalat— a l'Índia, on havia arribat per primera vegada el 1954. Encara jove, prop dels 40, inquiet, vigorós, seductor de pell bruna, Raimundo, alliberat del pes de la vella Europa i en un dels moments crucials de la seva vida, es llançarà lleuger vers nous horitzons, amb aquesta moto, per les carreteres de l'Índia a la recerca del món d'on venia una part de la seva ascendència, per acabar descobrint sobretot l'experiència encara viva del sentit sagrat de l'existència humana.

Raimon Panikkar, Índia, segona meitat dels anys '50

Mircea Eliade, Índia 1930

Raimon Panikkar, *La India. Gentes, cultura y creencias*: «Para escribir una palabra en sanscrito, yendo muy deprisa, se tarda como unas tres veces más que para estampar las mismas letras en caracteres latinos; pero generalmente tres o cinco palabras occidentales no son suficientes para traducir un solo vocablo de la lengua de Panini.»

Mircea Eliade, *Diario íntimo de la India*: «De pronto descubro en mí a un apasionado filólogo. El hallazgo de una raíz sánscrita representa un nuevo goce, descifrar un texto constituye casi un ritual. Lo hago con lentitud, saboreando todo ese ceremonial, sin saltarme ningún escalón. Profundizar en ese detalle insignificante me produce auténtica euforia.»